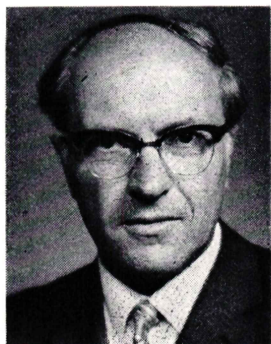

Psykisk sjukdom och psykiaterns roll

Börje Cronholm

Vid analysen av psykiska sjukdomar behöver flera och olika förklaringsmodeller tillämpas. Psykiaterns självklara uppgift är att hjälpa inte att stjälpa. Det tillkommer sedan inom psykiatrin ett moment av social kontroll, därför att en del psykiskt sjuka är uppenbart farliga för andra personer. Att därav dra slutsatserna att psykiatern väsentligen skulle fungera som samhällets hantlangare mot individerna är närmast absurt, påpekar i nedanstående diskussionsinlägg Börje Cronholm, professor i psykiatri vid Karolinska sjukhuset.

Det betyder inte att allt är bra som det är. Den pågående diskussionen om psykiatrin och samhället kan bli ett incitament till självprövning och fruktbar diskussion, bara vi inte svarar med irrationella försvarsattityder.

Psykisk sjukdom ett brett samlingsbegrepp

Vid diskussioner om begreppet "psykisk sjukdom" tycks kombattanterna alltför ofta anta, att den psykiska sjukdomen är någon sorts i verkligheten existerande substans, som det gäller att gå ut för att upptäcka och beskriva. I stället är det ett omfattande, brett samlingsbegrepp för en rad olika tillstånd med endast en del egenskaper gemensamma. Gränsen mellan "hälsa" och "sjukdom" är ingalunda skarp, uppdelningen i två olika grupper är alltid artificiell och det är vi själva, som bestämmer kriterierna.

Psykisk sjukdom som värdering

Det förefaller mig självklart att begreppet "psykisk sjukdom" innebär en värdering, och jag för-

står inte varför det anses så stötande eller rentav skumt. Det gäller ju för all sjukdom, att det är något som det är bäst att inte ha. Det är att föredra att vara utan magsår framför att ha ett. Psykiska sjukdomar är också icke-önskvärda tillstånd. Den bedömningen påverkas inte av det faktum, som Kaj Håkansson framhållit, nämligen att det är lättare att beskriva och framför allt att mäta förändringarna vid somatiska än vid psykiska sjukdomar.

Att alla värderingar är beroende av den socio-kulturella miljö där de användes, är väl också självklart. Trots allt är det inte omöjligt att finna åtskilliga gemensamma drag i sjukdomsuppfattningen i olika kulturer. Ganska allmänt uppfattas sådana förändringar i organismen, som leder till försämrade funktioner såsom icke-önskvärda och ofta betingade av sjukdom. Vid psykisk sjukdom är beteendet förändrat så att individens möjlighet att på ett optimalt sätt lösa och klara av de pro-

Diskussionsinlägg i anslutning till Svenska Psykiatriska föreningens vintermöte i Falun 6—7 mars 1970.

=====

*Trots allt är det inte omöjligt att finna
åtskilliga gemensamma drag i sjukdomsupp-
fattningen i olika kulturer.*

=====

blem, som han ställs inför försämrats. Den situa-
tionen medför ofta lidande för individen, t.ex. i
form av ångest. Ibland säger man i det här sam-
manhanget att det är alldeles "friskt" av en per-
son att reagera med ångest och neurotiska sym-
tom i en viss situation — det vore "sjukt" att inte
reagera. Man menar då också, att det är något i
miljön, som behöver ändras, inte något hos indi-
viden. Detta kan vara riktigt — men ångest och
neurotiska symptom är ändå inte i och för sig önsk-
värda, lika litet som fysisk smärta. Det är en
annan sak, att ångest och smärta ofta fungerar
som nyttiga varningssignaler och skyddar mot
svårare skador. Men man måste skilja mellan
egenskaper hos grundpersonligheten och själva
reaktionen. En i och för sig frisk, motståndskraf-
tig person kan genom andra, värdefulla egenska-
per som en nyanserad sensibilitet och ett rikt ut-
vecklat känsloliv, ha svårare än en flackare och
torftigare person att anpassa sig i en viss situa-
tion. Men reaktionen är inte värdefull i och för
sig — den kan bli allvarlig och invalidiserande,
förödande för personligheten.

Mer än en förklaringsmodell bör användas

Jag vill betona nödvändigheten av att vid analy-
sen av psykiska sjukdomar tillämpa flera och
olika förklaringsmodeller. Vi behöver biologisk-
kemiska modeller; den förkättrade "apparatfels-
modellen" är i många sammanhang högst frukt-
bar. Vi behöver också modeller för att beskriva
individen i sin miljö, interpersonella relationer
och sociala faktorer. Sist men inte minst behöver
vi en psykodynamisk modell för beskrivning av
intrapsykiska skeenden. Det är nödvändigt att på
ett flexibelt sätt kunna handskas med flera olika
tankemodeller utan att stötas av att de i stor ut-
sträckning måste fungera oberoende av varandra
och inte går att förena till en skön, logiskt sam-
manhängande tankebyggnad i likhet med de

världsförklaringar som uppställdes av 1600-talets
stora systembyggare.

Det finns fler förklaringsmodeller än de
nämnda. Den "moraliska" t.ex., där psykisk sjuk-
dom uppfattas som straff för onda handlingar
eller tankar. Den har haft en ohygglig makt i vä-
sterlandet. Nu är det inte många, som öppet anslu-
ter sig till sådana tankar även om en del existen-
tialistiska tankegångar kommer i farlig närhet av
en moraliserande uppfattning. Men sådana åskåd-
ningar lever ett underjordiskt liv och påverkar
många människors inställning till psykiskt sjuka
vida mer än de är medvetna om. En obegriplig
popularitet under senare år har "konspirations-
modellen" fått — den psykiskt sjuke åsättes stäm-
peln "psykiskt sjuk" därför att man vill bli av
med honom. Att sådana faktorer kan vara verk-
samma är säkerligen riktigt — men då man vill
göra det till en stor och universell sanning blir
det osanning.

Alltför ofta upplevs en viss förklaringsmodell
som den enda vägen till Sanningen, den upplevs
med stark evidens och övertygelse, förkunnas
stundom med fanatism och med sekteristiskt hat
mot dem, som tror på någon annan Sanning. Det
borde vara onödigt påpeka att detta inte beford-
rar utan motverkar allvarligt menade, konstruk-
tiva diskussioner.

Psykiaterns självklara uppgift är att hjälpa, inte att stjälpa

Psykiaterns roll är otvivelaktigt sammansatt, men
det borde vara klart att den väsentliga uppgiften
är att bota eller lindra samt om möjligt förebygga
sjukdom. Det tillkommer ett moment av social
kontroll därför att en del psykiskt sjuka är uppen-

=====

*Vi behöver biologisk-kemiska modeller; den
förkättrade "apparatfelsmodellen" är i många
sammanhang högst fruktbar. Vi behöver också
modeller för att beskriva individen i sin
miljö, interpersonella relationer och sociala
faktorer. Sist men inte minst behöver vi en
psykodynamisk modell för beskrivning av
intrapsykiska skeenden.*

=====

Psykiaterns roll är otvivelaktigt sammansatt, men det borde vara klart att den väsentliga uppgiften är att bota eller lindra samt om möjligt förebygga sjukdom.

bart farliga för andra personer. Att därav dra slutsatsen att psykiatern väsentligen skulle fungera som en samhällets hantlangare *mot* individerna och deras intressen är närmast absurt. Men läkarens dubbla funktioner — som patientens hjälpare och som samhällets förtroendeman — kan onekligen kollidera och den frågan är väl värd att diskuteras.

Det har blivit vanligt att tala om läkarnas "ogiltighetsförklaring" av psykiskt sjuka. Det är värdefullt, att den frågan blir belyst — det har säkerligen funnits en alltför stor benägenhet att bortse från patientens upplevelsevärld och att inte ens försöka förstå hans försök att uttrycka sig. Men man får inte glömma att särskilt många

schizofrena lever i en högst privat värld, som verkligen bara är "giltig" för honom själv, högst "ogiltig" för alla andra. Och en patient med djup melankoli med skuld känslor, självförebräelser och dödsönskningar har genom sjukdomen ändrade värderingar, som gör det i hög grad berättigat att ta hand om honom, hindra honom från suicid och behandla honom. Kaj Håkansson säger någonsans att det bara är Gud Fader, som kan ställa en prognos. Det är i stort sett rätt, naturligtvis, men just i det här fallet vet vi att utsikterna att bota sjukdomen är goda och att patientens värderingar sedan kommer att te sig helt annorlunda.

I mitt anförande har jag ganska naturligt kommit att ofta vända mig mot psykiatrins kritiker. Det betyder inte att jag tror att allt är bra som det är. Därför kan jag inte utan vidare dela de psykiaters uppfattning, som endast finner kritiken irriterande. Även när den skjuter över målet kan den bli ett incitament till självprövning och fruktbar diskussion, bara vi inte svarar med irrationella försvarsattityder.

För rationellare kontorsrutin

- **Stenografering**
engelska, tyska, franska
- **Maskinskrivning, maskinräkning**
Renskrivning, adressskrivning, utskifter efter Rex-Recorderskivor och bandspelare
- **Fakturerings**
utskrivning av tabeller och dylikt
- **Översättningar**
- **Bokföring**
manuell och maskinell

- **Kopiering**
Rank Xerox- och fotostatkopior
- **Duplicering**
stencil duplicering
- **IBM COMPOSER**
Framställning av reproduktionsfärdigt textmaterial

elitsstenografens
skriv & bokföringsbyrå ab

Kungsgatan 55 t. h. 3 tr.
111 22 Stockholm
Växel. 21 67 01, 03, 10, 11